

DEEL I

AREND JAN BOEKESTIJN

Europese integratie van Monnet tot Hayek

Lang heeft men in historische kring gedacht dat de founding fathers van de Europese samenwerking geïnspireerd waren door het federale ideaal. Geschokt door de Nazi-praktijken zouden de regeringen in West-Europa vastbesloten zijn geweest om de oude natie-staten te laten opgaan in een federaal geheel zodat oorlog voor altijd zou zijn uitgebannen. Deze verklaring van het integratieproces is door recent historisch onderzoek gefalsificeerd. Het integratieproces lijkt vooral gedreven te worden door nationale politieke en economische overwegingen. De natiestaat is alive and kicking.

Dit artikel gaat in op het falen van de totstandkoming van de Europese defensie gemeenschap (EDG), de totstandkoming van de EGKS en het Verdrag van Rome, en de periode 1958 tot 1979, waarin het integratieproces in ruw vaarwater kwam en geen vooruitgang kon worden geboekt. In een tweede artikel zal ik de periode 1979 tot 1992 behandelen, waarin het EMS, de Europese Unieke Acte, en het Verdrag van Maastricht de revue zullen passeren, alsmede de periode 1992 tot 2004, waarin het integratieproces zich verdiepte in de vorm van de EMU zonder dat er sprake was van een strakke beleidscoördinatie. Dan komt ook de huidige uiterst ingewikkelde uitbreidingsproblematiek ter sprake.

A.J. Boekestijn is als docent Internationale Betrekkingen verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Voorgeschiedenis

Na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog wilden de regeringen in West-Europa lessen trekken uit de fouten uit het interbellum. In de vooroorlogse periode was er van samenwerking immers niet zo heel veel terechtgekomen. De Verenigde Staten hadden zich teruggetrokken en het Verenigd Koninkrijk was niet bereid om Frankrijk een veiligheidsgarantie te geven omdat het eigenlijk de bolsjewisten meer vreesde dan Duitsland. Het gevolg was dat Frankrijk probeerde om Duitsland economisch te ruïneren. Een explosief mengsel van Duits revanchisme, Britse appeasement, Amerikaans isolationisme en Franse paranoia leidde uiteindelijk tot de Nazi-barbarij. Op het gebied van handel en economie waren er in het interbellum indrukwekkende dingen gebeurd. Door de Grote Depressie begonnen velen zich af te vragen of het kapita-

lisme niet veel meer regulering door de staat vereiste. De depressie mondde uit in een soort devaluatiecompetitie die de internationale handel ondermijnde.

Er was dus alle reden om het na de Tweede Wereldoorlog anders te doen. En de omstandigheden waren gunstig. De dreiging van de Sovjet-Unie hield de centrifugale krachten in West-Europa in toom. Door de deling van Europa waren de Amerikanen groot voorstander van Europese integratie. De herinnering aan het rampzalige protectionisme van het interbellum leidde tot de Bretton Woods overeenkomsten (o.a. een systeem van vaste wisselkoersen) en handelssamenwerking. En de Koude Oorlog bevorderde de integratie van West-Duitsland in de Europese samenwerking en NAVO. Frans-Duitse verzoening leek oorlog voor altijd uit te bannen. Tenslotte vereiste de naoorlogse opbouw van

De geschiedenis van de Europese integratie lijkt er een van staatslieden die verdragen tekenen. Hier het prille begin van het Europa van de Zes: Hallstein (l.) en Monnet (r.) tekenen het plan tot oprichting van de EGKS (maart 1951).

de verzorgingsstaat economische groei die op zijn beurt toegang tot buitenlandse markten nodig maakte. Een gemeenschappelijke markt kon dat probleem oplossen.

Monnet versus Hayek

Zoals de Amerikaanse historicus John Gillingham recent heeft betoogd, werd het integratieproces vanaf het begin gedomineerd door twee rivaliserende benaderingen.¹ De eerste benadering, het meest wel-sprekend verwoord door de econoom en filosoof Hayek, streefde ernaar integratie te bewerkstelligen via de markt. De tweede benadering wilde integratie bevorderen door middel van staatsinterventie en is onlosma-kelijk verbonden aan de persoon van Jean Monnet.

Volgens Gillingham bewijst de geschiedenis van de Europese inte-gratie dat het dirigisme van Monnet heeft verloren en dat de zegeningen van de markt hebben gezegevierd. Zijn bewijs voor deze stelling is dat de resultaten op het gebied van de negatieve integratie (afbraak van handelsbelemmeringen) veel indruk-wekkender zijn dan die op het gebied van de positieve integratie (beleids-coördinatie).

In het verhaal van Gillingham zijn mensen als Erhard, Beyen, de bekeer-de Mitterrand van na 1983 en natuur-lijk Thatcher de helden. Monnet, Hallstein en Delors zijn de grote verliezers.

Lang hebben historici gedacht dat Monnet de geestelijke vader is van de

Europese samenwerking maar dat beeld is nu genuanceerd. Monnet heeft zonder enige twijfel een crucia-le rol gespeeld bij de oprichting van de EGKS, EDG en zelfs EURATOM. Na 1955 was zijn rol echter uitge-speeld. Als het aan Monnet gelegen had, was er in 1957 in Rome geen gemeenschappelijke markt in het verdrag opgenomen; om de simpele reden dat hij er niet in geloofde.

Het succes van Monnet in de perio-de 1951 tot 1955 is goed verklaar-baar. De omstandigheden van weder-opbouw zijn ongunstig voor vrije-marktoplossingen en vragen om een dirigisme dat goed bij Monnets ideeën past.

Niet alles lukte overigens. Monnet probeerde via het Marshall Plan en het European Recovery Program om de economische plannen van alle ontvangende landen Europees af te stemmen. Die poging mislukte en de OEEC werd een instrument van nega-tieve integratie: dat wil zeggen gelei-delijke handelsliberalisatie.

De EGKS

De EGKS heeft nooit gefunctio-neerd zoals zijn bedenker Jean Monnet dat had gewild.

Toch was het geen mislukking. De EGKS was namelijk de eerste nood-zakelijke stap op weg naar Frans-Duitse verzoening.

De EGKS was ongetwijfeld Monnets geesteskind. Hij schreef de radio-speech van de Franse minister van Buitenlandse Zaken Robert Schu-

man van 9 mei 1950 waarin een supranationale gemeenschappelijke markt van kolen, ijzer en staal werd aangekondigd waardoor oorlog ondenkbaar zou worden. In werke-lijkheid heeft de organisatie evenwel niet veel bijgedragen aan het voorko-men van oorlog. Die eer gaat naar de NAVO, de doctrine van *massive retali-ation* van 1953 (later *mutually assured destruction*) en het Amerikaanse kernarsenaal.

De EGKS was ook niet zo'n grote breuk met het verleden als men geneigd zou zijn te denken. Reeds in het interbellum reguleerde het Inter-nationaal Staal Kartel de Europese markt. De EGKS was in zekere zin een naoorlogse voortzetting van die organisatie, omdat zij er niet echt in slaagde om de oude kartels te breken.

De organisatie was cruciaal voor Frankrijk. Monnet had na de oorlog een *Plan de Modernisation et d'Equip-ement* geschreven met als doel suprematie in de Europese staalsec-tor te verkrijgen. De Franse staalin-dustrie was afhankelijk van de Duitse cokes. De Britten waren ech-ter bezig om de kolen- en staalsector in het bezette Duitsland gedeeltelijk te vernietigen. De EGKS had als grote voordeel dat het de cokesaanvoer van het Ruhrgebied naar Frankrijk garandeerde.²

In de jaren vijftig nam de strategi-sche betekenis van kolen en staal echter snel af omdat technische innovatie Amerikaanse steenkool op

*Minister van Buitenlandse Zaken
Luns tekent het Verdrag van Rome – de
geboortacte van de EEG
(Maart 1957).*

de Europese markt bracht die veel goedkoper was. Bovendien kwam er olie uit het Midden-Oosten en staal uit Azië en Latijns Amerika. De EGKS moest al snel de sector gaan herstructureren.

De aanpak van de EGKS werd spoedig bekend als de sectorale benadering van integratie waarin één bedrijfstak onder een internationaal regime werd geplaatst met vernieuwing en expansie als doel. Maar het succes was niet groot. De industriële groei werd niet versneld. Hetzelfde kan gezegd worden van de technologische en organisatorische innovatie. De sector had gewoon te kampen met een structurele achteruitgang van de zware industrie.

Belangrijker was de gehanteerde supranationale methode. Monnet claimde dat deze nieuwe methode conflicten tussen staten kon oplossen en dus zou leiden tot vrede en zelfs een politieke federatie. Tijdens de onderhandelingen over het Verdrag van Rome in 1957 zou het principe een grote rol gaan spelen. Ieder land bezag supranationalisme vanuit zijn eigen invalshoek. Voor de Britten was het een gruwel (zij deden

ook niet mee aan de EGKS), voor de Fransen een instrument om de Duitsers te kunnen controleren, voor de Italianen was alles beter dan de regering in Rome, voor de Duitsers was het een vehikel voor hun politieke emancipatie en voor de Benelux-landen was Europese integratie aantrekkelijker dan dominantie door grotere Europese mogendheden.

De Europese Defensie Gemeenschap

Opeenvolgende Amerikaanse regeringen waren de mening toegedaan dat alleen een supranationaal Europa sterk genoeg zou zijn om de Russen tegen te houden. Om deze reden steunden de Verenigde Staten ook het Franse plan voor een Europese Defensie Gemeenschap (EDG). De Fransen begrepen dat Duitse herbewapening onvermijdelijk geworden was door de Koude Oorlog en hoopten daarom met de EDG die Duitse militaire expansie te kunnen controleren. Uiteindelijk stierf de EDG (en de daaraan verbonden Europese Politieke gemeenschap) een zachte dood. In Frankrijk werd het verdrag namelijk in juli 1954 in het parlement verworpen. Na het verlies bij Dien Bien

Phu en de beslissing om Vietnam te verlaten durfde Parijs niet het risico te lopen dat de Verenigde Staten de enorme militaire steun zouden staken en gaf het de doodsteek aan de EDG. Het probleem van de Duitse herbewapening moest opgelost worden in het kader van de NAVO en de WEU.³

Het verdrag van Rome

Reeds op 1 juni 1955, minder dan een jaar na het fiasco van de EDG, vond in Messina een doorstart van Europa plaats. Dit was inderdaad een *relance* omdat de eerdere poging in de vorm van de EGKS was vastgelopen en de EDG mislukt was. In tegenstelling tot het dirigisme van de EGKS werd nu gekozen voor marktliberalisering. De geest van Monnet werd ingeruild voor die van Hayek.

Monnet was het niet eens met die keus. Een gemeenschappelijke markt leek hem politiek onhaalbaar. Hij koos voor een functionele sectorale benadering. Hij was met name geïnteresseerd in sectoren waar al een hoge mate van staatsdirigisme was en waar integratie alleen mogelijk zou zijn als deze werd aangestuurd door een supranationale autoriteit. Hij dacht met name aan transport, energie en atoomenergie.⁴ Uiteindelijk zou het laatste idee het halen in de weliswaar verwaterde vorm van EURATOM.

De functie van EURATOM was eigenlijk om de Fransen over te halen hun handtekening te zetten onder de gemeenschappelijke markt. Voor de Fransen was de gedachte dat zij via internationale samenwerking controle zouden hebben over de ontwikkeling van Duitse atoomenergie natuurlijk aantrekkelijk. Frankrijk was er altijd op gebrand om via integratie greep te krijgen op Duitse ontwikkelingen. De Fransen stonden echter zeer wantrouwend tegenover een gemeenschappelijke markt. Het Franse

bedrijfsleven en de overheid vreesden dat zij de concurrentie met andere lidstaten niet aan zouden kunnen. Daarom stelde Parijs drie voorwaarden. Allereerst dienden de sociale politiek en de lonen gelijkgetrokken te worden met die in de overige lidstaten en Europees beleid te worden ontwikkeld zodat de lidstaten elkaar niet kapotconcurrerden. Daarnaast diende de landbouw te worden beschermd omdat de Franse prijzen hoger waren dan die in de andere lidstaten. Ten slotte diende er een regeling te worden getroffen voor de Franse koloniën. Het was duidelijk dat de aanpassing door Parijs eenzijdig op het bordje van de andere lidstaten werden gelegd.

Uiteindelijk werd er in het Verdrag van Rome – de geboortacte van de EEG – afgesproken dat er een gemeenschappelijk landbouwbeleid en dito markt zouden komen; de details zouden worden uitgewerkt op bijeenkomsten van Europese landbouwministers. Die kwamen met een uiterst kostbaar arrangement op kosten van de Europese consument (en belastingbetaler) en de overige agrarische exporteurs in de wereld. Bovendien zou het systeem leiden tot grote overschotten.

Op het gebied van de koloniën werd er een Europees ontwikkelingsfonds gecreëerd waarvan Frankrijk, net als bij het landbouwbeleid, de belangrijkste netto-ontvanger zou worden. Ook werd er besloten om een Europese preferentiële zone in te stellen met de prachtige naam EURAFRICA. Duitsland bijvoorbeeld kon niet meer zomaar overal voedsel kopen, maar moest eerst winkelen in het Franse frank-gebied waar de prijzen niet altijd concurrerend waren. Er werden overigens ook afspraken gemaakt over de relaties met de koloniën van de overige lidstaten. Daarnaast werden er afspraken gemaakt op het gebied van de sociale harmonisatie, zodat de Franse ondernemers zouden kunnen concurreren met hun collega's uit de andere lid-

staten. Binnen de EEG zouden vakantiedagen worden doorbetaald, zouden mannen en vrouwen gelijk worden behandeld en zou er een veertigurige werkweek gelden.

Deze afspraken maakten het leven in Nederland, waar de lonen en prijzen relatief laag waren, natuurlijk duurder. Daar stond tegenover dat er een supranationale gemeenschappelijke markt zou komen. Na een overgangperiode kon een land zich niet zomaar op een ontsnapingsclausule beroepen indien het protectionistische maatregelen wilde nemen. Die beslissing zou genomen moeten worden door een meerderheid van de lidstaten. Dat was voor een klein land als Nederland dat relatief veel exporteerde een aantrekkelijke regeling.

Alles overziend was Frankrijk toch wel de grote winnaar. Het verkreeg sociale harmonisatie, koloniale preferentie én voorlopig tal van ontsnapingsclausules als de competitie toch te fel zou blijken te zijn. Overigens bracht de onvermijdelijke devaluatie van de Franse frank verlichting.

Het Verenigd Koninkrijk koos ervoor om buiten dit supranationale

kader te blijven. Het land probeerde binnen de OEEB een vrijhandelszone af te spreken hetgeen natuurlijk het bouwwerk van het Europa van de Zes bedreigde.

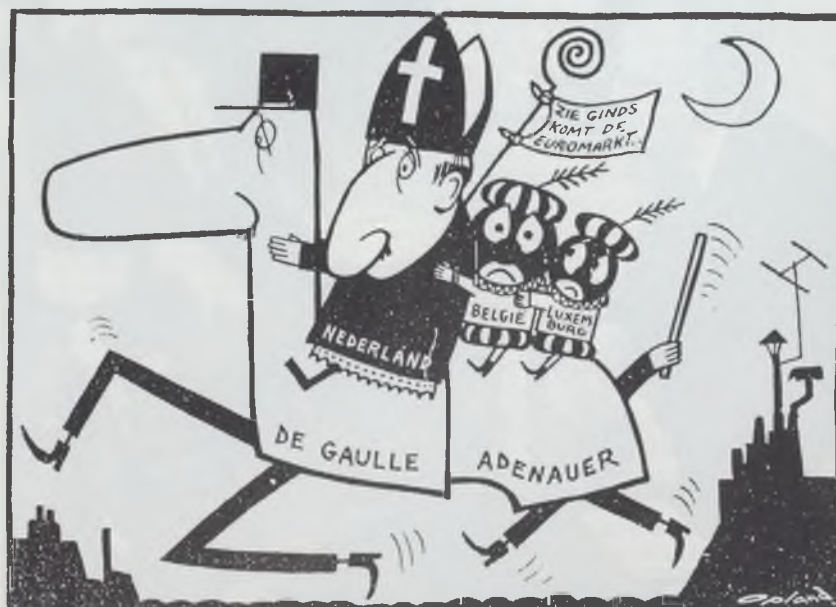
Ook hier was de Franse rol doorslaggevend. In de tweede helft van 1958 sprak De Gaulle simpelweg over dit plan zijn veto uit. Dit gegeven dwong de niet-leden van de EG vanaf 1960 tot samenwerking in de EFTA (Europese Vrijhandels Associatie). De EFTA werd een rivaal van de EEG.⁵

Het integratieproces stagneert

Het Verdrag van Rome was een raamverdrag dat allerlei zaken voorschreef waarvan het bij voorbaat niet zeker was of die zouden worden geïmplementeerd.

Op het terrein van de tarief- en quota-afbraak was de EEG succesvol. Reeds na negen jaar kon dit proces worden afgerond, drie jaar eerder dan voorzien in het verdrag. Dat was een indrukwekkende prestatie. Jammer genoeg lukte het niet om ook afspraken te maken in de richting van positieve integratie (beleidscoördinatie). Het gevolg was dat er geen economische unie tot stand kwam. Het monetaire en fiscale beleid bleef in handen van de hoofdsteden.

HET BESTE PAARD VAN STAL...

Benelux-Sint Luns: „Als ze in hemelsnaam maar niet op hol slaan!”

Veel vertrouwen in de EEG was er niet onmiddellijk: cartoon van Opland uit de Volkskrant (22 november 1958).

Die ontwikkeling hing nauw samen met de monetaire onrust in die tijd, die weldra het Bretton Woods-systeem van vaste doch aanpasbare wisselkoersen zou opblazen. Vanaf het midden van de jaren zestig stegen lonen en prijzen fors. De economische groei nam af en de handels tekorten van Frankrijk en Italië met Duitsland stegen navenant.

Op de achtergrond speelde het beroemde Triffin dilemma, genoemd naar de Belgische econoom Triffin. De dollars die Europa nodig had voor zijn groei ondermijnden het systeem van vaste wisselkoersen. De Amerikaanse stijgende handelstekorten met Europa zette de dollar onder druk. Hierdoor had Europa de onaangename keuze tussen instabiliteit of stagnatie. Een oplossing had gevonden kunnen worden in zevende wisselkoersen, maar dat was ten koste gegaan van de Amerikaanse machtspositie en was dus onhaalbaar.

De eerste voorzitter van de Europese Commissie, Walter Hallstein, had ook last van een dilemma. Hij legde zich niet neer bij het feit dat het

Verdrag van Rome niet geschreven was in de geest van Monnet. Hij meende dat zijn ambt hem voorbeschikt had om een Europese federale staat tot stand te brengen. Maar hij ontdekte dat zijn bevoegdheden voor een dergelijke operatie tekortschoten. Hij voelde zich een echte president van Europa en sloeg een ramkoers in tegenover de nationale regeringen, die uiteindelijk zou leiden tot zijn ontslag.

Hallstein probeerde de macht van de Raad van Ministers te ondermijnen door de Commissie samen te laten werken met het Europees Parlement. Toen Parijs zag dat hij hiermee de macht van de Raad over de Europese begroting wilde aanpakken, brak de tijd van de lege-stoelpolitiek aan (1965). Frankrijk bleef weg. Het was bang dat het gemeenschappelijke landbouwbeleid, immers zo gunstig voor Parijs, zou worden gewijzigd. Na zes maanden keerden de Fransen terug nadat een de facto-vetorecht was afgesproken voor landen die meenden dat vitale nationale belangen in het geding waren. Dit was natuurlijk wel de bijl aan de wortel van het supranationalisme.

Ook op andere terreinen waren de ontwikkelingen teleurstellend. Op het gebied van de energie en transportpolitiek kwam geen echte integratie tot stand. De Europese Gemeenschappen (de EEG, EGKS en EURATOM fuseerden in 1965 tot de EG) concentreerden zich op handelspolitiek, mededinging, en het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Positieve integratie op het terrein van de sociale politiek of conjunctuurpolitiek kwam niet van de grond.⁶ Ook op monetair gebied was er geen sprake van vooruitgang. Het was natuurlijk evident dat de afschaffing van de handelsbarrières, het gemeenschappelijke buitentarief en concurrentie de EG onderwierpen aan de tucht van de markt en daardoor de effectiviteit van nationaal beleid verminderde. Toch trachtten de regeringen via hun monetaire beleid nog hun eigen economische belangen veilig te stellen. Een gemeenschappelijke munt zou deze weg eveneens afsnijden.

Triffin geloofde niet in een invoering van een gemeenschappelijke munt als shocktherapie. Hij stelde een gradueel scenario voor waarin een Europese rekeneenheid zou worden gecreëerd die vervolgens convertibel zou worden gemaakt met nationale munteenheden. Vervolgens zou een Europese Centrale Bank de *assets and liabilities* overnemen van de nationale banken en een gemeenschappelijke munt introduceren. Dit plan had nooit kunnen werken. Volgens het Mundell-Fleming-axioma kan een open economie alleen onbeperkt kapitaalverkeer combineren met vaste wisselkoersen indien de monetaire autonomie wordt geofferd. Dat betekende dat men óf kapitaalverkeer aan banden moest leggen óf Bretton Woods (vaste wisselkoersen) moest opblazen. Die twee mogelijkheden werden echter niet beschouwd als serieuze alternatieven. Dat betekende dat pas de ineenstorting van Bretton Woods de weg zou vrijmaken voor een Europese monetaire unie.

Walter Hallstein, de voorzitter van de Europese Commissie, op bezoek in het Witte Huis (mei 1961).

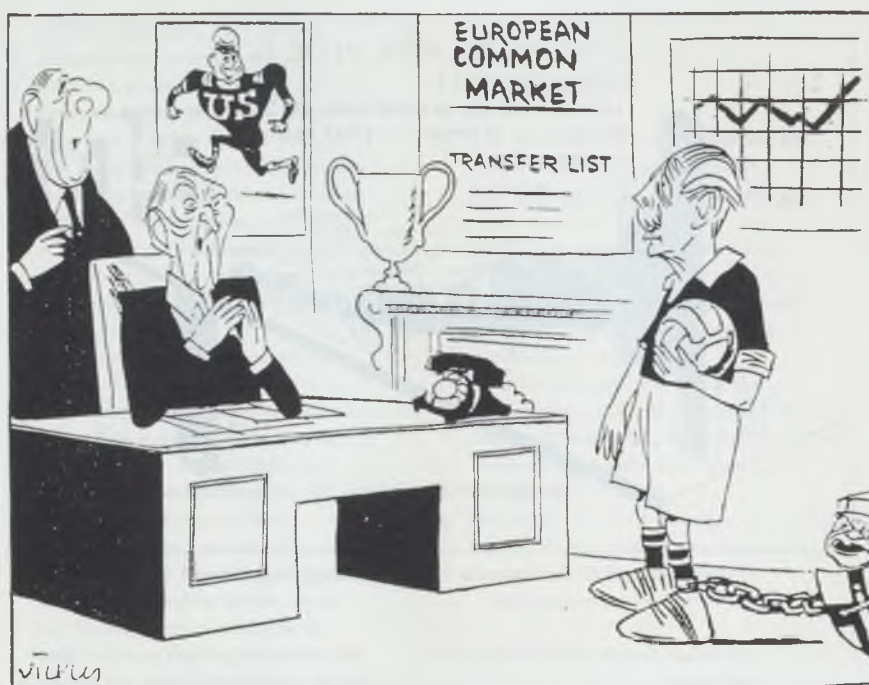

De Gaulle blokkeert Britse toetreding

Hallsteins poging om de EEG te federaliseren kreeg steun van president Kennedy. In 1962 ontvouwde deze zijn 'grand design', geheel in lijn met de traditionele Amerikaanse steun voor Europese integratie zoals die tot uiting kwam in EDG en EURATOM. Net zo min als toen kwam het plan van de grond. Het grand design trachtte een aantal vliegen in één klap te slaan. In de eerste plaats diende de EEG versterkt te worden met het Verenigd Koninkrijk. Voorts waren zowel Frankrijk als Duitsland jaloers op de Amerikaanse kernmacht hetgeen grote spanningen gaf binnen de NAVO. Indien de EEG zou uitgroeien tot een politieke unie konden volgens Kennedy de Atlantische verhoudingen zich ontwikkelen tot een partnerschap tussen gelijken. Een Euro-leger met kernwapens zou bovendien als een volwaardige partner binnen de NAVO kunnen opereren.

In december 1962 kwam Kennedy met de Britse premier MacMillan bijeen op het eiland Nassau. De Amerikanen hadden beloofd om de Britse V-bommenwerpers te voorzien van Polaris-raketten. Washington had echter plotseling besloten om de productie van de Polaris stop te zetten. Om de Britten te compenseren kregen zij in Nassau een aantal kernonderzeeboten met Polaris-raketten.⁷ De Gaulle zag meteen zijn kans schoon om de toetreding van het Britse paard van Troje te blokkeren. Tijdens een persconferentie op 14 januari 1963 sprak hij zijn veto uit over de Britse toetreding.⁸ Londen zou tien jaar moeten wachten voordat het alsnog mocht toetreden. Tezelfdertijd kwam er een Frans-Duits vriendschapsverdrag tot stand. Dit werd overigens door de Bundestag in Atlantische richting bijgesteld, zodanig dat er niet echt sprake was van een Frans-Duitse *Alleingang*.

Begin jaren zeventig konden er twee conclusies worden getrokken. De déconfiture van Hallsteins beleid en de lege-stoelpolitiek ondermijnden Monnets concept van supranationalisme en functionalisme. En de ineenstorting van het Bretton-

"AH, I HEAR YOU WANT TO JOIN OUR CLUB AND PLAY FOR EUROPE. AFTER ALL . . ."

Cartoon uit oktober 1966, toen in Parijs de inleidende besprekingen begonnen tussen de Zes en Groot-Brittannië.

Woods-systeem van vaste wisselkoersen ondermijnde de traditioneel nauwe relaties tussen de staat en de economie. Zo werden op termijn de condities gecreëerd waarin de neoliberale revolutie van de jaren tachtig kon plaatsvinden.

De eerste uitbreiding

In de jaren zeventig slaagde men erin de EG uit te breiden. Er waren vier toetredingskandidaten: Noorwegen, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Ierland. Van deze vier zou Noorwegen uiteindelijk niet toetreden omdat een negatieve referendum-uitslag dit verhinderde. De toetreding van Denemarken en Ierland, landen met belangrijke economische relaties met het Verenigd Koninkrijk, was onvermijdelijk geworden door de Britse wens om toe te treden. In beide landen was de uitslag van het referendum positief.

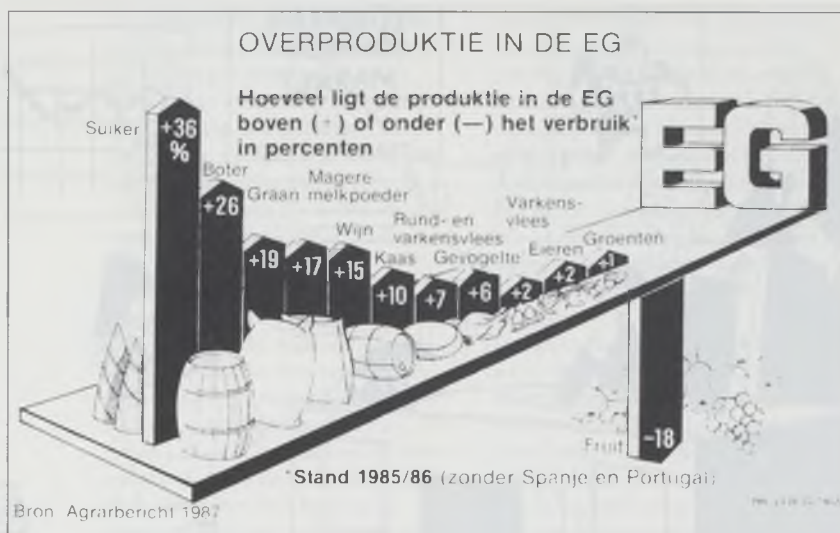
De Britse toetreding werd in 1973 een feit. Drie factoren speelden mee. In de jaren zestig was de Franse economische positie geërodeerd hetgeen resulteerde in de devaluatie van 1969. De opvolger van De Gaulle,

Pompidou, had de EG meer dan ooit nodig en ontbeerde de machtsbasis om de toetreding van het Verenigd Koninkrijk te blokkeren. Daarnaast kon Frankrijk, nu de Duitse economische kracht zo indrukwekkend was geworden, wel Britse steun gebruiken.

In de derde plaats speelde de *Ost-politik* van Willy Brandt een rol. Nu Brandt de relaties met het Oosten wilde normaliseren, vreesde men dat West-Duitsland op den duur neutraal zou worden en zijn banden met het Westen zou laten vieren. Deze vrees vormde de inspiratiebron voor Brandt om nog eens te benadrukken dat de Duitsers nog altijd geloofden in *Westintegration*.

Frankrijk gebruikte in 1969/70 het Britse toetredingsverzoek om het gemeenschappelijke landbouwbeleid te consolideren dat zo gunstig was voor de Franse boeren. Er werd besloten om de EG eigen middelen te geven, bestaande uit de inkomsten van de douaneheffingen en maximaal 1% van de nationale B1'W inkomsten. Het Europees Parlement kon deze begroting weliswaar wijzi-

OVERPRODUKTIE IN DE EG

De subsidiëring van de landbouw, die in de jaren zeventig mogelijk werd, leidde op den duur tot een steeds grotere overproductie.

gen maar slechts in beperkte mate verhogen.

Bij de opstelling van deze regel waren de toetredende landen niet geconsulteerd. Dat werd in het geval van het Verenigd Koninkrijk een groot probleem, omdat dat land veel agrarische en industriële producten van buiten de EG betrok. Groot-Brittannië werd daardoor net als West-Duitsland een netto-contribuant. Het probleem zou pas in de jaren tachtig worden opgelost door Margaret Thatcher, maar op een wijze die zeer slecht voor Nederland uitpakte.

In 1974 verloor premier Edward Heath de Britse verkiezingen en kwam Labour aan het bewind met Harold Wilson. Wilson trachtte onderhandelingen te heropenen over het landbouwbeleid, de belangen van de Commonwealth en de begrotingsbijdrage. Uiteindelijk wist hij een Europees regionaal fonds te verkrijgen, behoud van de Britse import van Nieuw-Zeelandse boter en onderzoek naar een begrotingscorrectiemechanisme. Hierdoor behaalde hij in 1975 een positieve uitslag van een toetredingsreferendum. Thatcher stemde toen voor, iets dat ze later betreurd heeft.

Op twee andere gebieden konden er geen vorderingen worden gemaakt. Het Franse plan van 1969 om de

buitenlandse politiek van de lidstaten te coördineren ging ten onder tijdens de oliecrisis van 1973-74. En het voorstel in het Wernerrapport om binnen tien jaar tot een EMU (Europese Monetaire Unie) te komen bleek eveneens onhaalbaar. Door de ineenstorting van het Bretton Woods-stelsel gingen de Europese munten zweven. Dit had tot gevolg dat de munt van de krachtigste economie Duitsland voortdurend apprecieerde, terwijl de munten van de zwakkere economieën deprecieerden. Dit effect was eigenlijk voor beide partijen nadelig omdat de Duitse exporteurs niet gebaat waren met een te dure mark en de landen met de zwakke munten inflatie importeerden.

In dit debat namen Frankrijk en Duitsland tegenovergestelde posities in. Duitsland eiste dat economische convergentie aan monetaire coördinatie zou voorafgaan. En Frankrijk wilde natuurlijk graag dat Duitsland de Franse munt zou steunen zonder dat het zijn politiek van begrotings tekorten zou hoeven te veranderen. Het gevolg was een impasse.

Tijdens de top in Parijs van 1974 werd niet alleen over de Britse toetreding heronderhandeld, maar werd ook besloten om regelmatig Europese Raden te organiseren waar de staatshoofden zich over de Europese problemen zouden kunnen buigen.

De instelling van de Europese Raad was ongetwijfeld een overwinning van de natiestaten op de Europese Commissie. Om deze indruk weg te nemen werd eveneens besloten om het Europees Parlement direct te verkiezen.

Toetreding van Griekenland

Toen in 1974 het militaire bewind in Griekenland ineenstortte, besloot de Europese Raad haar invloed te laten gelden. Terwijl de Europese Commissie Griekse toetreding om economische redenen op de lange baan had geschoven besloot de Europese Raad om het land te laten toetreden in de hoop dat de prille democratie bestendig zou worden. Zodoende trad Griekenland al in 1981 toe, vijf jaar eerder dan Spanje en Portugal.

Conclusie

In de jaren vijftig werden er met betrekking tot Europese integratie belangrijke verdragen gesloten zoals de EGKS en het Verdrag van Rome. De Europese Defensie Gemeenschap kwam echter net zo min van de grond als later een gemeenschappelijk Europees buitenlands beleid. De West-Europese landen reageerden daarvoor te verschillend op zowel de oliecrisis als de ineenstorting van het Bretton Woods-stelsel.

Het Verdrag van Rome was de belangrijkste verworvenheid. Maar het was slechts een raamverdrag waarin vooral procedures werden uiteengezet. De wijze waarop met dit verdrag werd omgegaan in de twee daaropvolgende decennia leerde dat negatieve integratie (opheffing van handelsbelemmeringen) veel gemakkelijker was te realiseren dan positieve integratie (beleidscoördinatie). Asymmetrische economische ontwikkelingen, de wens om de nationale soevereiniteit over het interne beleid te behouden en divergerende nationale economische ideologieën belemmerde positieve integratie.

Na de relatief snelle start in de jaren vijftig kwam het integratieproces in ruwer vaarwater terecht. De Franse lege-stoelpolitiek ondermijnde het supranationale karakter van de EG. Door de oliecrisis en de stagflatie

van de jaren zeventig werd de werking van de gemeenschappelijke markt bemoeilijkt met non-tarifaire belemmeringen. In die zin begon het gedachtegoed van Hayek in de jaren zeventig terrein te verliezen. De tucht van de markt werd steeds vaker uitgehold door nieuwe protectionistische instrumenten.

In mijn vervolgartikel zal ik uiteenzetten hoe er in de jaren tachtig een renaissance plaatsvond van de ideeën van Hayek. Jean Monnet had het nakijken.

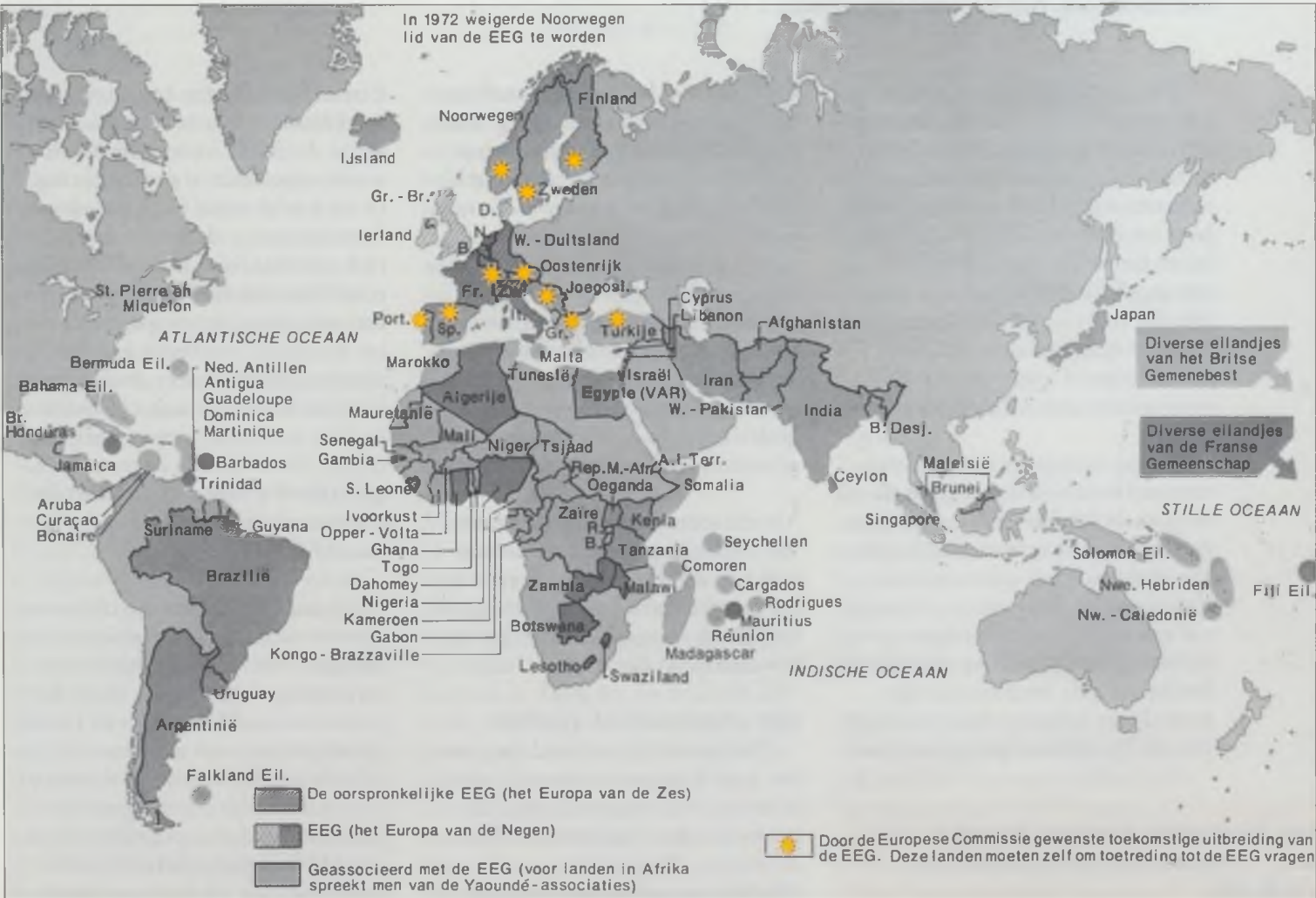
Noten

1 John Gillingham, *European Integration 1950-2003. Superstate or New Market Economy?* (Cambridge 2003).
2 John Gillingham, *Coal, Steel and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*, (Cambridge 1991) p. 359.
3 John Gillingham, *European Integration*, p. 30-32

4 Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe* (Ithaca 1998) p. 136-139.
5 Victoria Curzon, *The essentials of Economic Integration: Lessons of EFTA Experience* (Londen 1974) p. 30-32.
6 Wat de conjunctuurpolitiek betreft was dat niet zo verbazingwekkend: harmonisatie van van het niveau van economische activiteit vereist geen identiek beleid maar juist compenserende maatregelen. Zie Gillingham, *European Integration*, p. 59.
7 Overigens werden de Britten toen geheel afhankelijk van de VS omdat het afvuren van de wapens het omdraaien van twee sleutels vereiste. Eén van die twee sleutels was in handen van Washington. John Gillingham, *European Integration*, p. 67-68.
8 De Gaulle zou nog een keer zijn veto uitspreken tegen Britse toetreding en wel in 1967. Dezelfde redenen lagen aan dit besluit ten grondslag als in 1963.

Literatuurlijst

1. A.S. Milward, *The reconstruction of Western Europe* (Londen 1984).
2. A.S. Milward, *The European Rescue of the nation-state* (Londen 1992).
3. John Gillingham, *Coal, Steel and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community* (Cambridge 1991) p. 359.
4. John Gillingham, *European Integration 1950-2003. Superstate or New Market Economy?* (Cambridge 2003).
5. Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe* (Ithaca 1998).
6. Desmond Dinan, *Ever closer Union. An introduction to European Integration* (Pallgrave 1999).

Stand van zaken 1973: het Europa van de negen.